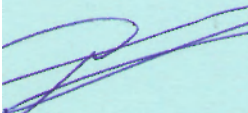

511.470
0-54

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

УДК 37.037+376.353

 ОДЯР МИХАЙЛО БОГДАНОВИЧ

РОЗВИТОК ПСИХОМОТОРИКИ 12 — 15-РІЧНИХ ШКОЛЯРІВ З ВАДАМИ
СЛУХУ У ПРОЦЕСІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

24.00.02 — фізична культура, фізичне виховання різних
груп населення

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата наук з фізичного виховання і спорту

Львів — 2012

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі теоретичних основ і методики фізичного виховання. Тернопільського національного педагогічного університету імені Олександра Гнатюка Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий керівник кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент

Омельяненко Інна Олександрівна,

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, доцент кафедри теоретичних основ і методики фізичного виховання.

Офіційні опоненти: доктор біологічних наук, професор

Коробейников Георгій Валерійович,

Національний університет фізичного виховання і спорту України, професор кафедри біології спорту;

кандидат педагогічних наук, доцент

Колишкін Олександр Володимирович,

Сумський державний педагогічний університет ім. А. С. Макаренка, доцент кафедри корекційної педагогіки і спеціальної психології.

Захист відбудеться 5 квітня 2012 року о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.829.01 Львівського державного університету фізичної культури за адресою м. Львів, вул. Костюшка, 11.

Із дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Львівського державного університету фізичної культури (79000, м. Львів, вул. Костюшка, 11).

Автореферат розіслано _____ 2012 року.

Учений секретар спеціалізованої вченої ради

А. С. Вовканич

21381

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність. Освіта в Україні ґрунтується на засадах гуманізму та демократії. У контексті реалізації даних принципів, важливим показником розвитку освіти у суспільстві є рівень забезпечення умов для навчання і виховання дітей з обмеженими можливостями через організацію спеціального повноцінного за змістом навчально-виховного процесу (Є. Приступа, 1999; М. І. Романенко, 2001; В. Тарсун, 2004). За роки незалежності України створено нормативно-правову базу, що регламентує організацію системи фізичного виховання дітей з особливими потребами. У законі України «Про освіту» (1991), Державній національній програмі «Освіта» («Україна ХХІ століття») (1994), затвердженій Указом Президента України цільовій комплексній програмі «Фізичне виховання — здоров'я нації» (1998), наголошується на необхідності створення оптимальних умов для їх життєдіяльності, забезпечення можливостей повноцінного фізичного, соціального та психічного розвитку, у тому числі через використання засобів фізичного виховання і спорту. Визнається за необхідне вдосконалення освітнього процесу дітей із психофізичними вадами, де повною мірою повинні реалізовуватися завдання програми фізичного виховання у спеціальній школі — корекція індивідуальних недоліків, сприяння психічному та фізичному розвитку учнів, підготовка їх до високопродуктивної праці та активної участі у суспільному житті (Б. В. Сермеєв, 1997; А. А. Дмитрієв, 2002; Р. М. Боскіс, 2003).

За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я у світі налічується 278 мільйонів чоловік, які є глухими, або мають проблеми зі слухом. ЮНЕСКО зазначає, що серед них 42 мільйони — діти віком до 14 років, які мають важкі порушення слуху. До того ж, кількість дітей з вадами слуху не зменшуються, а одвоюється кожні 15 — 20 років.

Встановлено, що порушення слуху призводить до виникнення дефектів мовлення, особливостей психічного розвитку (А. І. Дьячков, 1963; І. М. Соловйов, 1971; Н. Г. Байкіна, 1991) та психофункціональних можливостей (І. М. Фейгенберг, 1975; В. Петшак, 1981; А. Г. Карабанов, 1999), до відхилень у руховій сфері людини (О. В. Романенко, 1997; О. О. Довгич, 2002; Н. П. Лешій, 2002), низького рівня фізичного здоров'я (Л. А. Фандікова, 2001; Т. Ю. Круцевич, 2003). У глухих дітей за всіма показниками суттєво відстає від однолітків, які чують, розвиток психомоторних функцій (Я. В. Крет, 2000).

Заняття фізичною культурою і спортом є найефективнішим шляхом удосконалення фізичного та психічного стану людини з обмеженими можливостями, її соціалізації (R. A. Berger, 1963; Б. В. Сермеєв, 1976). Вітчизняні та іноземні фахівці відзначають, що корекційно-компенсаторну діяльність слід починати з дитинства, а розробка комплексної спеціалізованої програми занять фізичними вправами є соціально важливою справою (L. Savić, 1972; А. А. Дмитрієв, 1988; Є. Озоліна, 2002; Г. Е. Шаніна, 2003). Необхідно поглиблювати знання, що зображають специфічні рухові прояви у дітей з вадами слуху, вивчаючи їх у взаємозв'язку з характером основного дефекту, ступенем наявних вторинних порушень розвитку (у тому числі й рухових), рівнем біологічної зрілості та з рахуванням чутливих періодів розвитку (Є. Приступа, 1999; С. П. Євсєєв, 2000).

Зважаючи на це, останнім часом широко розробляються шляхи вирішення проблеми фізичного виховання людей з обмеженими можливостями.

Форм рухів та умов дій існує нескінченна кількість і передбачити всі варіанти вирішення рухового завдання практично неможливо. Кожен повинен уміти ефективно застосовувати свої фізичні можливості для самостійного формування власних рухових дій. Ось чому необхідно спрямовано формувати вищу ланку в управлінні рухами — психомоторну (Б. Б. Косов, 1989). Високий рівень розвитку психомоторики прискорює процес засвоєння рухових дій, забезпечує їх ефективнішу реалізацію у побуті та у процесі трудової діяльності, сприяє швидкій соціально-психологічній адаптації (В. В. Клименко, 1987; В. П. Озеров, 1989; Г. В. Коробейніков, 2002), що компенсаторно впливає на функціональний стан людини з обмеженими можливостями слуху. Тому, спеціалісти у галузі фізичного виховання відзначають, що при розробці програм з фізичного виховання школярів з вадами слуху, має враховуватися необхідність розвитку їх психомоторики (О. В. Колишкін, 2004; І. В. Хмельницькая, 2005).

Розвиток науки, накопичення нових теоретичних знань у галузі педагогіки, фізіології, психології, фізичного виховання вимагає їх реалізації у практичній діяльності. Шляхи оптимізації та особливості навчально-виховного процесу дітей з обмеженими можливостями функціонування слухового аналізатора засобами фізичного виховання висвітлено у роботах І. Я. Коцан (1995), А. А. Дмитрієва, (2002), Н. Г. Байкіної (2002), Я. В. Крет (2002), О. В. Колишкіна (2004).

Проблеми розвитку психомоторних здібностей школярів різного віку у процесі фізичного виховання досліджено у роботах І. О. Омеляненко (1999), І. І. Козетова (2001), Г. К. Петренко (2002). Л. В. Лопатіною (2003) вивчено психомоторику дітей з мовною патологією. С. Б. Раку (1997), Л. Л. Харченко (2004) розглянуто напрямки вдосконалення психомоторики розумово відсталих дітей. С. Ю. Максимовою (2002), С. В. Гвоздецькою (2005) досліджено вплив засобів фізичного виховання на психофізичний стан дітей із затримкою психічного розвитку. Водночас, особливості розвитку психомоторики дітей з вадами слуху засобами фізичного виховання вивчені недостатньо. Мають місце лише поодинокі дослідження окремих елементів їх психомоторної діяльності. Так, О. І. Форостян (2001) запропоновано шляхи розвитку точності; Н. П. Лещій (2004) розроблено методику розвитку координації; Я. В. Крет (2000) розглянуто проблеми корекції психофізичного розвитку глухих дітей старшого дошкільного віку.

Таким чином, необхідність розвитку психомоторики дітей з обмеженими можливостями функціонування слухового аналізатора, з одного боку, та відсутність досліджень особливостей цілеспрямованого комплексного впливу на психомоторну сферу означеного контингенту, з іншого, зумовлюють актуальність обраної теми дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано відповідно до Зведеного плану науково-дослідної роботи у сфері фізичної культури та спорту на 2006 — 2010 рр. Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту за темою 3.1.1. «Теоретико-методичні та програмно-нормативні основи фізичного виховання учнів і студентів», номер державної реєстрації 0107U000771. Роль автора у виконанні цієї теми полягала в

обґрунтуванні та розробці методики розвитку психомоторики 13 — 14-річних школярів із вадами слуху на уроках фізичної культури і її експериментальній перевірці.

Мета дослідження: розробити науково обґрунтовану методику розвитку психомоторики школярів 13 — 14 років із вадами слуху та експериментально перевірити її ефективність.

Завдання дослідження:

1. Теоретично обґрунтувати методику розвитку психомоторики 13 — 14-річних школярів із вадами слуху на уроках фізичної культури.
2. Вивчити стан психомоторного розвитку 12 — 15-річних школярів із вадами слуху та інформативність способів його визначення.
3. Визначити структуру психомоторики 12 — 14-річних школярів із обмеженими можливостями функціонування слухового аналізатора.
4. Визначити етапи, засоби, методи фізичного виховання та педагогічні умови психомоторного вдосконалення 13 — 14-річних школярів із вадами слуху.

Об'єкт дослідження — фізичне виховання школярів із вадами слуху.

Предмет дослідження — розвиток психомоторики школярів з обмеженими можливостями функціонування слухового аналізатора на уроках фізичної культури.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань використовувалися такі методи дослідження: аналіз наукових джерел; опитування; тестування: педагогічні, психологічні та медико-біологічні тести; педагогічне спостереження; педагогічний експеримент; методи математичної статистики.

Наукова новизна одержаних результатів:

- уперше визначено структуру психомоторики 12 — 14-річних школярів із обмеженими можливостями функціонування слухового аналізатора;
- уперше визначено інформативність інтегративних тестів стану психомоторики 12 — 14-річних школярів із вадами слуху;
- уперше показано: особливості організації психомоторного удосконалення школярів з обмеженими можливостями функціонування слухового аналізатора на уроках фізичної культури; особливості використання методів та можливості засобів фізичного виховання для впливу на психомоторику; шляхи реалізації специфічних принципів АФВ під час вирішення завдань психомоторного удосконалення;
- дістало подальшого розвитку визначення параметрів навантажень під час використання засобів впливу на психомоторику 13 — 14-річних школярів із вадами слуху у процесі фізичного виховання.

Практичне значення полягає у визначенні інформативності інтегративних психомоторних тестів для школярів з обмеженими можливостями функціонування слухового аналізатора; визначенні структури психомоторики 12 — 14-річних школярів із вадами слуху та ролі компонентів сенсорики та когнітивної сфери у її функціонуванні; розробці науково обґрунтованої методики розвитку психомоторики 13 — 14-річних школярів із обмеженими можливостями функціонування слухового аналізатора на уроках фізичної культури; впровадженні

результатів дослідження з метою вдосконалення процесу фізичного виховання дітей 13 — 14-річного віку у спеціальних загальноосвітніх школах для дітей із вадами слуху.

Особистий внесок здобувача полягає у постановці проблеми, організації і проведенні дослідження, науковому обґрунтуванні та впровадженні у практику методики розвитку психомоторики 13 — 14-річних школярів із вадами слуху на уроках фізичної культури, опрацюванні та аналізі експериментальних даних, написанні дисертаційної роботи.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення, експериментальні дані та висновки дисертаційного дослідження були предметом обговорень таких всеукраїнських та міжнародних наукових конференцій: «Молода спортивна наука України» (Львів, 2005); VI Міжнародної науково-практичної конференції «Фізична культура, спорт та здоров'я нації» (Вінниця, 2006); II Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми розвитку руху «Спорт для всіх»: досвід, досягнення, тенденції» (Тернопіль, 2007); «Фізичне виховання та спорт» (Чернігів, 2008); «Теоретико-методичні основи організації фізичного виховання молоді» (Львів, ЛНУ ім. І. Франка, 2008); «Сучасні проблеми фізичного виховання і спорту школярів та студентів України» (Суми, 2009); «Валеологічна освіта в навчальних закладах України: стан і перспективи розвитку» (Кіровоград, 2009); «Актуальні проблеми розвитку спорту для всіх: досвід, досягнення, тенденції» (Тернопіль, 2009); на загальнофакультетських та кафедральних науково-методичних конференціях у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка у 2004 — 2009 рр.

Публікації. Основні результати дисертаційної роботи відображено у десяти публікаціях, серед яких дев'ять статей (три із них у спеціалізованих фахових виданнях) та окремо видано методичні рекомендації. Усі праці виконано одноосібно.

Структура і обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних літературних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи викладено на 225 сторінках друкованого тексту, з них 169 сторінок основного тексту. Робота містить 16 таблиць та 6 рисунків. Список використаних літературних джерел нараховує 250 найменувань, серед яких 14 праць зарубіжних авторів та три джерела інформаційної мережі Internet.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі подано обґрунтування актуальності проблеми; визначено мету та завдання дослідження; розкрито наукову новизну, практичне значення отриманих результатів, особистий внесок здобувача; описано сферу апробації результатів дослідження, зазначено кількість публікацій; подано структуру та обсяг дисертації.

У першому розділі «**Теоретико-методичні основи розвитку психомоторики дітей з обмеженими можливостями функціонування слухового аналізатора**» викладено результати аналізу та узагальнення даних щодо сутності та змісту психомоторики, особливостей фізичного, функціонального та психічного розвитку дітей із вадами слуху, особливостей фізичного виховання школярів

12 — 15-річного віку зазначеної нозологічної групи, шляхів розвитку психомоторики та її компонентів у процесі фізичного виховання.

У другому розділі **«Методи та організація дослідження»** представлено методiku діагностики психомоторики та компонентів сенсорики і когнітивної сфери, особливості вибору тестових випробувань та організації тестування дітей з вадами слуху, а також відомості про контингент обстежуваних учнів та організацію експерименту.

На першому етапі (листопад 2004 р. — серпень 2005 р.) визначено мету, завдання, контингент та методи дослідження. Вивчено і узагальнено дані науково-методичної літератури та досвід фахівців із фізичного виховання, які працюють у спеціальних закладах освіти для дітей з обмеженими можливостями функціонування слухового аналізатора. Розроблено методiku дослідження психомоторики дітей із вадами слуху.

На другому етапі (вересень — жовтень 2005 р.) вивчено стан розвитку складових психомоторики 12 — 14-річних школярів з порушеннями слуху. Досліджено інтегративні показники розвитку їхньої психомоторики. На основі результатів кореляційного аналізу визначено залежність між рівнем розвитку психомоторики школярів із вадами слуху та показниками функціонування сенсорних систем, моторики і когнітивних можливостей. За допомогою факторного аналізу визначено структуру психомоторики дітей 12 — 14-річного віку з обмеженими можливостями функціонування слухового аналізатора. Розроблено методiku розвитку психомоторики школярів названого контингенту на уроках фізичної культури.

На третьому етапі (жовтень 2005 р. — червень 2007 р.) проведено формувальний перехресний експеримент. Із метою перевірки ефективності запропонованої методики після першого та другого етапів перехресного експерименту проведено повторні дослідження психомоторики та її компонентів.

На четвертому етапі (липень 2007 р. — травень 2009 р.) опрацьовано та проаналізовано отримані дані, проведено порівняння результатів тестування учнів з вадами слуху ЕГ та КГ, узагальнено результати дослідження, сформовано висновки та оформлено роботу.

У третьому розділі **«Практичне обґрунтування експериментальної методики»** представлено аналіз результатів опитування вчителів фізичної культури спецшкіл для дітей із вадами слуху, що виявило позиції фахівців усіх регіонів країни з проблем психомоторного розвитку дітей зі зниженим слухом.

Результати опитування засвідчили, що у навчально-виховному процесі дітей із вадами слуху педагоги переважно керуються навчальними програмами з фізичного виховання, розробленими для ЗОШ, хоча їх зміст не враховує особливостей розвитку дітей з обмеженими можливостями функціонування слухового аналізатора та не створює умов для всебічного та повноцінного розвитку їх рухових можливостей. У процесі фізичного виховання не здійснюється цілеспрямований розвиток психомоторики дітей із вадами слуху. Як зазначило 85% респондентів, існує потреба у розробці нового змісту предмета «Фізична культура» для дітей із вадами слуху з урахуванням необхідності розвитку їх психомоторики. Опитані фахівці вважають, що використання мови жестів на уроках фізичної

культури у закладах освіти для глухих та слабочуючих дітей зі сприятиме розвитку психомоторики.

Результати констатувального експерименту показали, що в обстежених школярів розвиток компонентів когнітивної сфери відповідає низькому та дуже низькому рівням. Стан окремих компонентів сенсорики характеризується як незадовільний. Зафіксовано порушення функціонування вестибулярного аналізатора. Рівень розвитку суглобових відчуттів обстежуваних школярів є недостатнім. Утім, високим є результат тестування м'язових відчуттів, а гострота зору дітей з обмеженими можливостями функціонування слухового аналізатора відповідає нормі. Кількісне оцінювання решти компонентів сенсорики показало, що діти з вадами слуху бінокулярно значно краще (у 6 — 7 разів) сприймають відстань між різновіддаленими предметами, ніж монокулярно. Тактильні відчуття у них найкраще розвинені на кінчиках пальців. Меншою є чутливість долоні та тильного її боку. Середній показник поля зору обстежуваних становить 57° . Результати інтегративних психомоторних тестів дітей із вадами слуху свідчать, що середні похибки під час відтворенні ними семиметрової дистанції та точність влучань у вертикальну мішень становлять відповідно $49,6 \pm 4,1$ см та $34,3 \pm 1,5$ бала, а різниця між подоланням 30-метрової дистанції з вимогою дотримуватися певної ритмічної структури бігу та з максимальною швидкістю у середньому дорівнює $2,16 \pm 0,14$ с.

Аналіз структури психомоторики школярів 12 — 13-річного віку, які характеризуються нейросенсорною туговухістю III-го ступеня, показав наявність шести факторів, сума внесків яких у загальну дисперсію становить 83,8 %, що свідчить про значний вплив визначених елементів на психомоторну діяльність обстежуваних.

Використання рекомендованих у літературних джерелах інтегративних тестів визначення стану психомоторики виявило відмінність отриманих результатів, що вимагало конкретизації інформативності цих випробувань. Результати визначення кореляційних зв'язків між показниками семиметрового тесту, тестів на точність та здатність відтворювати ритм із показниками розвитку компонентів, що лежать в основі психомоторної діяльності, засвідчили наявність найбільшої кількості випадків корелювання показників розвитку ідеомоторної сфери та сенсорики обстежених школярів із їх відчуттям ритму. Таким чином, для зазначеного контингенту учнів названий тест визначення стану психомоторики є найбільш інформативним.

У четвертому розділі «Методика розвитку психомоторики 13 — 14-річних школярів із вадами слуху на уроках фізичної культури та її ефективність» описано передумови формування та організаційні особливості запровадження експериментальної методики: засоби, особливості використання методів і методичних прийомів та педагогічні умови реалізації методики розвитку психомоторики 13 — 14-річних школярів з обмеженими можливостями функціонування слухового аналізатора.

Розвиток психомоторики 13 — 14-річних школярів із вадами слуху на уроках фізичної культури відбувався у кілька етапів: інформаційно-ознайомлювальний (вересень — листопад); виокремленого розвитку елементів

психомоторики (грудень — березень); удосконалення міжфункціональних взаємодій у структурі компонентів психомоторики (квітень — травень).

Зміст психомоторного розвитку 13 — 14-річних дітей із вадами слуху визначався навчальною програмою з фізичного виховання для 7-их класів загальноосвітніх шкіл. Також відповідно до структури психомоторики та особливостей фізіологічного, фізичного і психічного розвитку дітей із обмеженими можливостями функціонування слухового аналізатора для спрямованого впливу на сенсорику, моторику та когнітивну сферу на уроках фізичного виховання використовували засоби, представлені на рис. 1.

Рис. 1. Методи та засоби розвитку психомоторики 13 — 14-річних школярів із вадами слуху

Засоби психічного вправління використовувалися як самостійні вправи розвитку елементів психомоторики та включалися до змісту окремих фізичних вправ, рухливих ігор та естафет.

Із метою розвитку психомоторики застосовувалися різні способи взаємодії між вчителем та слабочуючими учнями. Важливим елементом експериментальної методики було використання методу паралельного впливу, що передбачав розвиток

компонентів психомоторики у процесі фізичної освіти та виховання фізичних якостей. На перших двох етапах використовувався метод вибірквоспрямованого вправління через використання прийомів, що сприяли виокремленому впливу на компоненти психомоторики. На заключному етапі застосовувався метод комплексного вправління через використання прийомів загального впливу на сенсорну та когнітивну сфери школярів. У зв'язку з різними термінами спеціально організованого корегуючого впливу на учнів виконання певних завдань вимагало використання індивідуального підходу.

Особливості застосування методів слова та демонстрації визначалися завданнями стимулювання психомоторної сфери та специфікою психіки дітей з вадами слуху. Так, використання методу слова на уроках фізичної культури передбачало різні способи передачі інформації: вербальне спілкування, дактиль, жестову мову, читання по губах, міміку та жестикуляцію. Розвитку психомоторики сприяло використання прийомів методу демонстрації. Так, ілюстровані матеріали використовувалися для надання учням інформації (у поєднанні з методом слова); наочність була частиною спеціальних психологічних завдань; застосування зорових орієнтирів стало важливим прийомом впливу на когнітивну та сенсорну сфери.

Відносний розподіл часу впливу на елементи психомоторики відбувався з урахуванням внеску факторів у загальну дисперсію вибірки та результатів аналізу професійної діяльності осіб із порушеним слухом.

Ефективність реалізації методики розвитку психомоторики 13 — 14-річних школярів з обмеженими можливостями функціонування слухового аналізатора значною мірою визначається дотриманням педагогічних умов організації процесу фізичного виховання, якими є: комплексний підхід до діагностики та розвитку психомоторики дітей із вадами слуху; забезпечення позитивного психологічного середовища; педагогічна підтримка мовного середовища.

Після реалізації експериментальної методики у контрольній та експериментальній групах фіксувалися зміни показників розвитку компонентів, що лежать в основі психомоторної діяльності учнів 12 — 15-річного віку з вадами слуху та зрушення за результатами інтегративних психомоторних тестів.

За різницею приросту результатів дослідження когнітивної сфери (табл. 1), сенсорики (табл. 2) та результатами інтегративних психомоторних тестів (табл. 3) 12 — 15-річних школярів із вадами слуху ЕГ та КГ позитивні зрушення виявилися за усіма показниками. Так, на першому етапі запропонована методика була ефективною за показниками стійкості уваги, рухової та короткочасної пам'яті ($P < 0,05$), а також вибірквості і концентрації уваги, тактильних відчуттів, монокулярної глибини зору та поля зору ($P < 0,01$). На другому етапі різниця змін показників розвитку когнітивних компонентів представників ЕГ та КГ була за результатами дослідження стійкості уваги, образної пам'яті, мислення за часом відтворення простих фігур та монокулярної глибини зору, м'язових і суглобових відчуттів ($P < 0,05$), а також за показниками рухової і короткочасної пам'яті, поля зору, бінокулярної глибини зору, вестибулярної стійкості і тактильних відчуттів ($P < 0,01$). Лише зміни гостроти зору внаслідок експериментального впливу виявилися недостовірними.

Ефективність експериментальної методики за показниками розвитку компонентів когнітивної сфери психомоторики школярів 12 — 15-річного віку з вадами слуху

Когнітивні компоненти		Вибірковість уваги (бали)		Концентрація уваги (бали)		Стійкість уваги (у.о.)		Рухова пам'ять (к-сть спроб)		Образна пам'ять (у.о.)		Короткочасна пам'ять (у.о.)		Мислення (прості фігури) (с.)		Мислення (складні фігури) (с.)		
		КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	
Перший етап	Початковий результат	-3,4	-1,2	5,6	5	211,4	216	8,2	10,5	2,6	2,3	3,8	4,1	77,8	83	271,6	278	
	Зміна результату	\bar{x}	1	6,64	-0,4	-1,5	27	60,93	1	-1,78	0,7	-0,26	0,18	0,67	-6,8	-15,6	-27,6	-63,1
		S	0,61	0,56	0,27	0,24	7,56	13,63	1,17	0,6	1,1	0,19	0,17	0,15	5,42	5,46	22,5	18,4
Зміна результату на 1-му етапі, %		-29,4	-553	-7,1	-30	12,8	28,2	12,2	-17	26,9	-11,3	4,7	16,3	-8,7	-18,8	-10,2	-22,7	
t		6,794		-3,037		2,17		-2,117		-0,857		2,145		-1,149		-1,223		
Другий етап	Початковий результат	5,4	-1	3,5	5,2	277	238	9,2	8,7	2,1	3,3	4,8	4	67,5	71	214,6	244	
	Зміна результату	\bar{x}	1,86	4,4	-0,07	-1	5,64	99,2	0,93	-2,8	0,71	-1,42	-0,04	0,4	-1,36	-22	-11,1	-62,6
		S	0,57	1,99	0,23	0,61	6,75	38,31	0,47	0,42	0,35	0,86	0,11	0,07	4,8	8,49	12,6	41,54
Зміна результату на 2-му етапі, %		34,4	-440	-2	-19,2	2	41,7	10,1	-32,2	33,8	-43	-0,8	10	-2	-31	-5,2	-25,7	
t		1,23		-1,42		2,405		-5,944		-2,31		3,436		-2,116		-1,186		

Примітки:

1. t-критичне — 2,898 при P = 0,01;

2. t-критичне — 2,109 при P = 0,05.

**Ефективність експериментальної методики за показниками розвитку компонентів сенсорики школярів
12 — 15-річного віку з вадами слуху**

Сенсорні компоненти		Гострота зору		Поле зору (°)		Глибина зору (монокул) (мм)		Глибина зору (бінокул) (мм)		Тактильні відчуття (мм)		М'язові відчуття (г)		Суглобові відчуття (%)		Вестибулярна стійкість (бали)		
		КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	
Перший етап	Початковий результат	0,8	1,1	65,1	54,5	15,7	16,3	4,2	2,3	5,2	5	2,1	2	16,6	13,2	2,2	2,7	
	Зміна результату	\bar{x}	-0,02	0,06	2,6	7,46	-1,02	-6,19	-0,48	-0,54	0,12	-0,88	-0,12	-0,5	-3,4	-4,82	-0,05	0,54
		S	0,05	0,04	0,7	1,49	0,38	1,31	0,67	0,36	0,18	0,17	0,23	0,12	1,57	1,33	0,45	0,29
Зміна результату на 1-му етапі, %		-2,5	5,5	4	13,7	-6,5	-38	-11,4	-23,5	2,3	-17,6	-5,7	-25,0	-20,5	-36,5	-2,3	20	
t		1,18		2,946		-3,802		0,073		-4,02		-1,471		-0,691		1,092		
Другий етап	Початковий результат	1,1	0,8	62	67,7	10,1	14,6	1,8	3,7	4,2	5,3	1,5	2	8,4	13,2	3,3	2,1	
	Зміна результату	\bar{x}	-0,02	0,015	-1,61	6,45	0,86	-2,5	0,64	-1	0,74	-1,04	-0,07	-0,7	-1,49	-7,86	-0,13	0,5
		S	0,013	0,017	0,81	1,45	1,03	1,16	0,29	0,41	0,42	0,38	0,06	0,29	0,98	2,78	0,085	0,18
Зміна результату на 2-му етапі, %		-2,1	1,9	-2,6	9,5	8,5	-17,1	35,6	-27,0	17,6	-19,6	-4,7	-35,0	-17,7	-59,5	-3,9	23,8	
t		1,822		4,854		-2,167		-3,283		-3,143		-2,158		-2,159		3,187		

Примітки:

1. t-критичне — 2,898 при P = 0,01;
2. t-критичне — 2,109 при P = 0,05.

Ефективність експериментальної методики підтверджено показниками інтегративних психомоторних тестів (табл. 3). Зафіксовано покращення результатів контрольного випробування на визначення відчуття ритму обстежуваних школярів, а також за змінами показників виконання симетричного тесту — на другому етапі експерименту та точності — на першому етапі ($P < 0,05$).

Таблиця 3

Ефективність експериментальної методики за інтегративними показниками розвитку психомоторних здібностей школярів 12 — 15-річного віку з вадами слуху

Інтегративні психомоторні тести			Симетричний тест (см)		Відчуття ритму (с.)		Точність (очки)	
			КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
Перший етап	Початковий результат		37,46	48,1	1,9	2,3	40,2	34,4
	Зміна результату	x	-6,04	-10,5	-0,14	-0,57	-0,8	3,57
		S	1,85	4,08	0,04	0,065	0,55	1,097
Зміна результату на 1-му етапі, %			-16,1	-21,8	-7,4	-24,8	-2	10,4
t			0,997		-5,558		3,564	
Другий етап	Початковий результат		43,4	52,92	1,7	1,7	35,7	33,2
	Зміна результату	\bar{x}	1,1	-9,46	0,27	-0,36	-0,29	4,2
		S	1,97	4,37	0,06	0,07	0,98	2,58
Зміна результату на 2-му етапі, %			2,5	-17,9	15,9	-21,2	-0,8	12,7
t			-2,2		-6,615		1,624	

Примітки:

1. t -критичне — 2,898 при $P = 0,01$;
2. t -критичне — 2,03 при $P = 0,05$.

У розділі «Аналіз та узагальнення результатів дослідження» наведено три групи даних, отриманих упродовж дослідження: ті, що підтверджують результати роботи інших авторів (перша група); дані, що доповнюють наявні у наукових джерелах відомості (друга група); нові дані з досліджуваної проблематики (третя група).

Першою групою даних є результати дослідження, що підтвердили відомості про структуру психомоторики, яку складають компоненти сенсорики та

пізнавальної сфери; необхідність урахування особливостей розвитку під час добору та використання тестових випробувань у роботі зі слабочуючими дітьми; низький рівень розвитку компонентів сенсорної системи у школярів середнього шкільного віку з вадами слуху; негативний вплив порушення функціонування слухового аналізатора на пізнавальну сферу дитини; взаємозв'язок когнітивних, сенсорних та моторних здібностей; переважну залежність рівня розвитку дітей із вадами слуху від терміну та якості корегуючого впливу, а не від віку обстежуваних; широкі можливості ефективного впливу на сенсорну та когнітивну сферу дітей з обмеженими можливостями функціонування слухового аналізатора засобів фізичного виховання; ефективність використання методів часткової регламентації у процесі фізичного виховання та психомоторного удосконалення дітей з обмеженими можливостями слуху; важливість використання жестової мови у процесі фізичного виховання школярів із вадами слуху; сповільненість розвитку компонентів психомоторики без спеціально організованого цілеспрямованого корегуючого впливу.

До другої групи належать дані, що доповнили відомості з наукових джерел про особливості і послідовність застосування та перелік методичних прийомів, які науковці рекомендують використовувати для цілеспрямованого психомоторного розвитку учнів, удосконалення рухової сфери школярів із вадами слуху; стан компонентів сенсорики і пізнавальної сфери та рівень психомоторного розвитку 12 — 14-річних слабчуючих школярів.

До третьої групи даних належать результати дослідження, що є новими.

За допомогою факторного аналізу визначено значення окремих сенсорних та когнітивних елементів у функціонуванні психомоторики слабчуючих школярів 12 — 14-річного віку.

На основі результатів кореляційного аналізу визначено інформативність інтегративних випробувань розвитку психомоторних здібностей школярів 12 — 14-річного віку з вадами слуху. Так, найбільш прийнятним для визначення стану психомоторики обстежуваних є тест на здатність відтворювати ритм.

Сформовано методику розвитку психомоторики школярів 13 — 14-річного віку з обмеженими можливостями функціонування слухового аналізатора через вплив на компоненти, що лежать в основі психомоторної діяльності, ефективність якої підтверджено методами математичної статистики.

На основі аналізу наукових джерел визначено етапи розвитку психомоторики 13 — 14-річних школярів із вадами слуху, що характеризуються відповідними завданнями, особливостями змісту, методами та методичними прийомами, а їх черговість та тривалість виражає логіку процесу вдосконалення психомоторних можливостей означеного контингенту дітей.

У ході формування експериментальної методики зміст фізичного виховання передбачений програмою для ЗОШ, що використовується під час роботи зі слабчуючими та глухими дітьми, доповнили засобами цілеспрямованого розвитку психомоторики. Групу останніх формували дихальна гімнастика, гімнастика для очей, вправи на розслаблення, гра у теніс та дартс, психологічні завдання, адаптовані до потреб психомоторного розвитку на уроках фізичної культури та спеціальні ТЗН. Показали можливості впливу засобів навчальної програми з

фізичного виховання на психомоторну сферу дітей з вадами слуху за допомогою використання методичних прийомів виокремленого та комплексного впливу на їх сенсорну та пізнавальну сферу.

Результати факторного аналізу та аналізу професійно-важливих якостей дали змогу оптимально розподілити навчальний час для впливу на компоненти психомоторної діяльності 13 — 14-річних школярів з обмеженими можливостями функціонування слухового аналізатора, а на основі даних із власних спостережень об'єктивних та суб'єктивних ознак втрати визначено параметри навантажень засобів впливу на їх психомоторику.

Результати дослідження наукових відомостей про особливості психічної сфери дітей із вадами слуху та рекомендації фахівців щодо процесу їх фізичного виховання, а також дані анкетування та власні педагогічні спостереження допомогли виділити такі педагогічні умови розвитку психомоторики на уроках фізичної культури: комплексний підхід до діагностики та розвитку психомоторики дітей із вадами слуху; позитивне психологічне середовище; педагогічна підтримка мовного середовища.

У роботі показано шляхи реалізації специфічних принципів АФВ у процесі розвитку психомоторики дітей із вадами слуху.

ВИСНОВКИ

1. Аналіз наукових джерел засвідчив, що:

- серед учених немає єдиної позиції щодо визначення поняття та структури психомоторики, шляхів її вдосконалення. Існує велика кількість психомоторних здібностей, що базуються на прояві ідеомоторного, сенсомоторного та моторного компонентів психомоторики. В основі сенсомоторики лежить діяльність сенсорних систем, ідеомоторику визначає стан пізнавальних можливостей людини, а моторику вчені ототожнюють із пропріорецепцією;

- фізичне виховання має широкий спектр можливостей ефективного впливу на психомоторну сферу дитини з вадами слуху, проте методики цілеспрямованого розвитку їх психомоторики відсутні;

- школярі 12 — 14-річного віку з вадами слуху характеризуються нижчими, у порівнянні зі здоровими однолітками, показниками фізичного стану, сенсорики та пізнавальної сфери, емоційно-вольовими особливостями.

2. Результати опитування учителів фізичної культури спеціальних навчальних закладів для дітей із порушеним слухом підтвердили необхідність розвитку психомоторики школярів цієї нозологічної групи та використання у практичній діяльності жестової мови, за що висловилося 100 % респондентів. Вісімдесят п'ять відсотків опитаних вважають, що зміст навчальної програми фізичного виховання для ЗОШ, що використовується у роботі зі школярами окресленої нозологічної групи, потрібно адаптувати до особливостей їхнього розвитку.

3. Рівень розвитку компонентів когнітивної сфери 12 — 14-річних школярів із вадами слуху є низьким. При цьому пізнавальні здібності виявилися кращими у дівчат, ніж у хлопців ($P < 0,05$), за винятком рівня розвитку

короткочасної пам'яті, який в останніх був вищим, та мислення (за часом відтворення простих фігур) і рухової пам'яті, де результати обстежених обох статей були ідентичними. Більшість досліджених компонентів сенсорики краще розвинені у 12 — 14-річних школярів чоловічої статі ($P < 0,05$). Виняток становили монокулярна глибина зору, м'язові і тактильні відчуття. Перевага хлопців у показниках розвитку сенсорики, ймовірно, викликана початком пубертатного періоду представниць протилежної статі, що супроводжується зниженням функціональної активності сенсорних систем. Результати інтегративних психомоторних тестів показали перевагу хлопців за показниками семиметрового тесту та випробування на точність, а відчуття ритму було практично однаковим у представників обох статей ($P < 0,05$).

4. Із рекомендованих спеціалістами інтегративних психомоторних тестів контрольне випробування відчуття ритму є найбільш інформативним для визначення стану психомоторики 12 — 14-річних школярів з вадами слуху. Результати його виконання корелюють із середніми та високими значеннями з сімома показниками розвитку компонентів ідеомоторної сфери та сенсорики обстежуваних, із них у шести випадках достовірно ($P < 0,05$).

5. Структурними компонентами психомоторики 12 — 14-річних школярів із вадами слуху є компоненти, що лежать в основі ідеомоторики, сенсомоторики та моторики. За результатами факторного аналізу їх внесок у загальну дисперсію становить 83 %. Частка фактора, визначальними у якому були результати тестування глибини зору і мислення за часом відтворення простих та складних фігур склала 21,5 %; показники концентрації уваги, рухової, короткочасної та образної пам'яті — 19,2 %; результати випробувань тактильних та м'язових відчуттів і вибірковості уваги — 13 %; показник поля зору — 9,3 %; результати тестів, що характеризують гостроту зору та суглобові відчуття, — 9,3 %; показники розвитку стійкості уваги та вестибулярної стійкості — 11,5 %.

6. Експериментальна методика розвитку психомоторики 13 — 14-річних школярів із вадами слуху на уроках фізичної культури передбачала:

- етапи впливу на психомоторику: інформаційно-ознайомлювальний, виокремленого розвитку компонентів психомоторики, вдосконалення міжфункціональних взаємодій у структурі елементів психомоторики. Черговість, зміст та тривалість етапів виражає логіку процесу вдосконалення психомоторних можливостей означеного контингенту дітей;

- засоби, передбачені програмою з фізичного виховання для ЗОШ, а також дихальну гімнастику, гімнастику для очей, вправи на розслаблення, гру у настільний теніс та дартс, психологічні завдання, адаптовані до умов фізичного виховання, та спеціальні технічні засоби навчання;

- методи навчання, серед яких: метод паралельного впливу, що передбачав розвиток компонентів психомоторики у процесі фізичної освіти та виховання фізичних якостей; вибірквоспрямованого вправління через використання прийомів, що сприяли виокремленому впливу на компоненти психомоторики; метод комплексного вправління через використання прийомів загального впливу на компоненти, що лежать в основі психомоторної діяльності; слова та демонстрації, особливості яких під час розвитку психомоторики дітей із

вадами слуху виражалися через використання різних способів передачі інформації (вербальне спілкування, дактилювання, жести́ва мова, читання по губах, міміка та жестикуляція), широке поєднання наочності і слова, використання наочності як складової спеціальних психологічних завдань, застосування зорових орієнтирів як прийомів впливу на когнітивну та сенсорну сфери.

7. Для визначення тривалості виконання та кількості повторень вправ, спрямованих на розвиток компонентів сенсорики і когнітивної сфери та вдосконалення міжфункціональних взаємодій між ними, керувалися, результатами спостережень за наявністю ознак втоми, що є об'єктивним показником достатності виконання вправ для активізації психічних процесів. Впливаючи на компоненти когнітивної сфери, орієнтувалися, в основному, на суб'єктивні показники втоми. Об'єктивним показником достатності виконання вправ такої спрямованості була кількість помилок під час вирішення завдань. Критерієм достатності вправ для розвитку аналізаторів були фактори, на які впливає перезбудження чи виснаження конкретного аналізатора.

8. Ефективність реалізації методики розвитку психомоторики 13 — 14-річних школярів із обмеженими можливостями функціонування слухового аналізатора значною мірою визначається дотриманням педагогічних умов організації процесу фізичного виховання, якими є: комплексний підхід до діагностики та розвитку психомоторики дітей із вадами слуху; забезпечення позитивного психологічного середовища; педагогічна підтримка мовного середовища.

9. Педагогічний експеримент виявив, що унаслідок реалізації експериментальної методики у ЕГ результати дослідження сенсорних та пізнавальних можливостей 13 — 14-річних школярів із вадами слуху зросли. Так, на першому етапі зафіксовано покращення у межах 11,3 — 55,3 %, а на другому — 10 — 44,0 % стану компонентів пізнавальної сфери. Відповідно у межах 5,5 — 36,5 % та 1,9 — 59,5 % зросли показники стану сенсорики. У КГ приріст показників розвитку компонентів, що лежать в основі психомоторної діяльності, виявився значно меншим, а у деяких випадках зафіксовано негативні зміни. На першому етапі покращення стану компонентів когнітивної сфери психомоторики спостерігалось на рівні 4,7 — 29,4 %. При цьому стан образної та рухової пам'яті погіршився на 11,3 % та 12,2 % відповідно. На другому етапі спостерігалось зростання когнітивних показників на 2 — 5,2 % за погіршення вибірковості уваги та усіх видів пам'яті у межах 0,8 — 34,4 %. Схожі тенденції спостерігалися під час дослідження сенсорики представників КГ. На першому етапі зафіксовано зростання показників сенсорного компонента від 4 % до 25 % за незначного погіршення гостроти зору, тактильних відчуттів та вестибулярної стійкості (2,3 — 2,5 %). На другому етапі зафіксовано зростання лише моторного компонента (4,7 — 17,7 %). Решта показників розвитку елементів сенсорики погіршилися у межах 2,1 — 35,6 %.

Ефективною експериментальна методика виявилася за результатами дослідження інтегративних показників стану психомоторики. Так, у ЕГ1 та ЕГ2 зафіксовано приріст відповідно на 10,4 — 21,8 % та 12,7 — 21,2 % показників виконання семиметрового тесту, відчуття ритму та точності. У КГ1 погіршилася

точність (на 2 %), а у КГ2 зафіксовано зниження усіх показників у межах 0,8 — 15,9 %.

10. Упродовж експериментального дослідження виявлено достовірні зміни усіх інтегративних показників розвитку психомоторних здібностей та елементи сенсорики і когнітивної сфери у представників ЕГ щодо представників КГ, що свідчить про ефективність запропонованої методики розвитку психомоторики 13 — 14-річних школярів із вадами слуху на уроках фізичної культури.

Подальші дослідження означеної проблеми можуть здійснюватись у таких напрямках: визначення сенситивних періодів розвитку психомоторики школярів з вадами слуху; розвиток психомоторики дітей із такою нозологією інших вікових груп; визначення особливостей впливу на психомоторну сферу учнів різного ступеня туговухості; порівняння показників розвитку психомоторики школярів із вадами слуху та чуучих однолітків; виявлення компонентів, що поряд із сенсорними та когнітивними визначають рівень розвитку психомоторики.

ПЕРЕЛІК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

А) Праці, опубліковані у фахових виданнях:

1. Оліяр М. Б. Про необхідність розвитку психомоторних здібностей дітей з обмеженими можливостями слухового аналізатора / М. Б. Оліяр // Молода спортивна наука України : зб. наук. праць з галузі фізичної культури та спорту. — Вип. 9 : у 4-х т. — Львів : НФВ «Українські технології», 2005. — Т. 2. — С. 125 — 129.
2. Оліяр М. Б. Особливості психіки дітей з обмеженими можливостями слухового аналізатора / М. Б. Оліяр // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : наукова монографія за ред. проф. С. С. Єрмакова. — Харків : ХДАДМ, 2006. — №1. — С. 68 — 71.
3. Оліяр М. Б. Стан сенсорики 13 — 14-річних школярів з обмеженими можливостями слухового аналізатора / М. Б. Оліяр // Фізичне виховання та спорт : збірник у 2-х т. — Чернігів : ЧДПУ, 2008. — №55. — Т. 2. — С. 228 — 232.

Б) Праці, опубліковані у інших виданнях:

4. Оліяр М. Б. Визначення стану психомоторики 13 — 15-річних школярів з обмеженими можливостями слухового аналізатора / М. Б. Оліяр // Фізична культура, спорт та здоров'я нації : збірник наукових праць. — Вінниця, 2006. — С. 415 — 419.
5. Оліяр М. Б. Дослідження стану когнітивних здібностей 13 — 14-річних школярів з обмеженими можливостями слухового аналізатора / М. Б. Оліяр // Актуальні проблеми розвитку руху «Спорт для всіх»: досвід, досягнення, тенденції : матеріали II Міжнар. наук-практ. конф. — Тернопіль, 24 — 25 травня 2007 р. — Т. 1. — С. 60 — 63.
6. Оліяр М. Б. Особливості фізичного виховання учнів 13 — 14-річного віку з обмеженими можливостями функціонування слухового аналізатора / М. Б. Оліяр // Теоретико-методичні основи організації фізичного виховання молоді : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції / за заг. ред. Р. Р. Сіренко. — Львів : ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2008. — С. 248 — 251.

7. Оліяр М. Б. Реалізація специфічних принципів адаптивного фізичного виховання у процесі розвитку психомоторики дітей з обмеженими можливостями функціонування слухового аналізатора / М. Б. Оліяр // Сучасні проблеми фізичного виховання і спорту школярів та студентів України : матеріали ІХ Всеукр. наук-практ. конференції / ред. М. О. Ляняной, Т. О. Лоза. — Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2009. — Т. II — С. 419 — 427.
8. Оліяр М. Б. Структура психомоторики 12 — 13-річних школярів з обмеженими можливостями функціонування слухового аналізатора, як чинник змісту експериментальної методики її розвитку / М. Б. Оліяр // Валеологічна освіта в навчальних закладах України : стан і перспективи розвитку. — Кіровоград : КДПУ імені Володимира Винниченка, 2009. — С. 311 — 315.
9. Оліяр М. Б. Ефективність методики розвитку психомоторики 13 — 14-річних школярів з обмеженими можливостями слухового аналізатора на уроках фізичної культури / М. Б. Оліяр // Актуальні проблеми розвитку спорту для всіх : досвід, досягнення тенденції. — Тернопіль : ТНПУ, 2009. — С. 343 — 348.
10. Оліяр М. Б. Методика розвитку психомоторики школярів з вадами слуху на уроках фізичної культури : методичні рекомендації / Оліяр М. Б. — Т. : ТНПУ, 2010. — 90 с.

АНОТАЦІЇ

Оліяр М. Б. Розвиток психомоторики 12 — 15-річних школярів з вадами слуху у процесі фізичного виховання. — На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук з фізичного виховання і спорту за спеціальністю 24.00.02 — фізична культура, фізичне виховання різних груп населення. — Львівський державний університет фізичної культури, Львів, 2012.

Дослідження присвячено вивченню проблем розвитку психомоторики 12 — 15-річних школярів із вадами слуху у процесі фізичного виховання. У роботі визначено стан сенсорики, когнітивної сфери та психомоторики зазначеного контингенту дітей, опрацьовано результати дослідження компонентів, що лежать в основі психомоторної діяльності, визначено структуру психомоторики та запропоновано методику її розвитку на уроках фізичної культури.

Об'єкт дослідження — фізичне виховання школярів із вадами слуху. Предмет дослідження — розвиток психомоторики школярів з обмеженими можливостями функціонування слухового аналізатора на уроках фізичної культури. Мета дослідження — розробити науково обгрунтовану методику розвитку психомоторики школярів 13 — 14 років із вадами слуху та експериментально перевірити її ефективність.

Висновки підтверджено даними математичної статистики, результати впроваджено у практику фізичного виховання школярів із вадами слуху.

Ключові слова: психомоторика, сенсорика, когнітивна сфера, вади слуху, фізичне виховання.

Олиар М. Б. Развитие психомоторики 12 — 15-летних школьников с нарушениями слуха в процессе физического воспитания. — На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата наук по физическому воспитанию и спорту по специальности 24.00.02 — физическая культура, физическое воспитание различных групп населения. — Львовский государственный университет физической культуры, Львов, 2012.

Исследование посвящено изучению проблем развития психомоторики 12 — 15-летних школьников с нарушениями слуха в процессе физического воспитания. Результаты опроса проведенного среди учителей физической культуры специальных учебных заведений для детей с нарушенным слухом подтвердили необходимость развития психомоторики школьников данной нозологической группы. Респонденты согласны с тем, что содержание учебной программы по физическому воспитанию для ВОШ, используемой в работе со школьниками данной нозологической группы, нужно адаптировать к особенностям их развития.

В работе определено состояние сенсорики, когнитивной сферы и психомоторики 12 — 15-летних школьников с нарушениями слуха. Результаты факторного анализа подтвердили литературные сведения о том, что в основе психомоторной деятельности лежит работа сенсорных систем и когнитивной сферы, а также конкретизировали структуру психомоторики обследуемых. Данные корреляционной матрицы свидетельствуют о том, что из рекомендованных специалистами интегративных психомоторных тестов контрольное испытание чувства ритма является наиболее информативным для определения состояния психомоторики данного контингента школьников.

На основе результатов констатирующего эксперимента и анализа литературных источников сформировано научно обоснованную методику развития психомоторики школьников 13 — 14 лет с нарушениями слуха на уроках физической культуры. Определены этапы развития психомоторики 13 — 14-летних школьников с соответствующими задачами, особенностями содержания, методами и методическими приемами, а их очередность и продолжительность выражает логику процесса совершенствования психомоторных возможностей данного контингента детей. В ходе формирования экспериментальной методики содержание физического воспитания, предусмотренное программой для ООШ, которая используется при работе со слабослышащими и глухими детьми, дополнили средствами целенаправленного развития психомоторики. Группу последних формировали дыхательная гимнастика, гимнастика для глаз, упражнения на расслабление, игры в теннис и дартс, психологические задачи, адаптированные к потребностям психомоторного развития на уроках физической культуры, и специальные ТСО. Показали возможности влияния средств учебной программы по физическому воспитанию на психомоторную сферу детей с нарушениями слуха посредством использования методических приемов отдельного и комплексного воздействия на их сенсорную и познавательную сферу. Результаты факторного анализа и анализа профессионально важных качеств позволили оптимально распределить учебное время для воздействия на компоненты

сихомоторной деятельности 13 — 14-летних школьников с ограниченными возможностями функционирования слухового анализатора, на основе данных собственных наблюдений, объективных и субъективных признаков усталости определены параметры нагрузок средств воздействия на их психомоторику.

Результаты исследования научных источников об особенностях психической сферы детей с нарушениями слуха, рекомендации специалистов, относительно процесса их физического воспитания, а также данные анкетирования и собственные педагогические наблюдения позволили выделить педагогические условия развития психомоторики на уроках физической культуры. Такими являются: обеспечение комплексного подхода к диагностике и развитию психомоторики детей с нарушениями слуха, обеспечение положительной психологической среды и педагогическая поддержка языковой среды.

В работе показаны пути реализации специфических принципов АФВ в процессе развития психомоторики детей с нарушениями слуха.

Эффективность предложенной методики развития психомоторики 13 — 14-летних школьников с нарушениями слуха на уроках физической культуры экспериментально проверена и подтверждена данными математической статистики. Результаты исследования внедрены в практику физического воспитания школьников с нарушениями слуха.

Ключевые слова: психомоторика, сенсорика, когнитивная сфера, нарушения слуха, физическое воспитание.

Oliyar M. B. Development of psychomotorics of pupils of 12 — 15-th years old with hearing malfunction during the process of physical education. — Script.

Thesis on achieving scientific degree of science candidate of physical training and sport, profile 24.00.02 physical training, physical education different groups of population. — Lviv State University of Physical Culture, Lviv, 2012.

The research is dedicated to studying the problem of development psychomotorics of the pupils of 12 — 15-th years old with hearing malfunction in the process of physical education.

The following notions are determined at the work: the state of sensorics, cognitive sphere and psychomotorics of the above mentioned group of children, the results of research of the components that served as the basis of the psychomotorics are worked up the structure of psychomotorics is defined, and the methodology if its development at the lessons of physical training is suggested.

Object of research-physical education of the students with hearing malfunction, Subject of research — development of psychomotorics of the pupils with limited abilities of hearing analyzer functioning at the lessons of physical training. Goal of the research — to work out scientifically grounded methodic of development of psychomotorics of the pupils of 13 — 14-th years old with hearing malfunction and experimentally check out its effectiveness.

Conclusions are confirmed by the date of mathematical statistics, the results are implemented in practice of physical education of pupils with hearing malfunction.

Key words: psychomotorics, sensorics, cognitive sphere, hearing malfunction, physical education.